

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛІВІ

Євгенія Сохацька

УНІКАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ІВАНА ОГІЄНКА (до 130-ти річчя від дня народження)

Іван Огієнко увійшов у історію нашої духовності як ідеолог Українського Православ'я, творець неперевершеного перекладу Біблії українською мовою (1962 р.), захисник і оборонець рідної української мови, науковець-енциклопедист, один з творців національної освіти, культуролог.

Дала його світові українська поліська земля – містечко Брусилів, що на сучасній Житомирщині. Раннє сирітство (у 2 роки втратив батька, його переїхали схарапуджені коні), убогість родини (у матері залишилося на руках четверо дітей, двоє старших були уже поза домом) змалку загострили його соціальне чуття – чуйність до людських страждань та народної убогості.

Доречно навести **основні віхи його біографії**, щоб переконатися в унікальності та непересічності Особистості – Івана Огієнка.

Великий вплив на формування його світогляду, зокрема такої складової, як релігійність, мав місцевий священик Никанор Сташевський, якому прислужував у церкві малий Іван. З часом це почуття поглиблюється, що, в кінцевому результаті, привело до появи такої постаті, як Митрополит Іларіон (це ім'я прибрав собі Іван Огієнко у 1940 р., прийнявши чернечий постриг після смерті дружини і рішення присвятити себе духовній справі).

Навернення Івана Огієнка до українства, до визрівання його національної свідомості сталося у Києві, де він навчався у військово-фельдшерській школі, а згодом у Київському університеті Св. Володимира.

У своїй автобіографії під назвою «Моє життя» він зазначив:

«Перше пробудження української свідомості сталося, головню, під впливом Андрія Коровая, фельдшера Колегії Павла Галагана в Києві та українського театру».

Перші здібності до навчання і літературний хист проявилися ще під час навчання у Брусилівській початковій школі, згодом у фельдшерській школі. Навчаючись у Київському університеті на історико-філологічному факультеті, він зарекомендував себе як здібний студент і науковець: бере участь у «Семінарі російської філології» під керівництвом професора Володимира Перетца, у роботі щойно заснованого Наукового Товариства імені Шевченка, яке заклали Михайло Грушевський і Володимир Перетц, стає неофіційним редактором Записок Товариства, з 1908 року стає членом київської «Просвіти». Захищає кандидатську дисертацію «Ключ до розуміння» Іонікія Галятівського, відомо-

го українського проповідника XVII ст., стає професорським стипендіатом, згодом приват-доцентом Київського університету.

Настає 1905-ий рік – рік українсько-культурного пожвавлення. У Києві з'являється після царського маніфесту 17 жовтня 1905 р. українська періодика – газети «Громадська думка», згодом «Рада» (1906-1914 рр.), що видавалася на кошти мецената Євгена Чикаленка.

Іван Огієнко стає активним дописувачем цих перших ластівок української преси, зокрема «Ради», де друкує статті і репортажі про селянське життя Брусилівщини, про сприймання селянами творів Шевченка, про нові зміни в українському селі (поява протестантських настроїв, нових людей) тощо.

У Києві близько сходиться, про що зазначає у згадуваній автобіографії «Моє життя», з мовознавцями Євгеном Тимченком, Михальчуком і Павлом Житецьким, а також і з Б.Грінченком. Про останнього подав такий запис:

«Ближче записання з письменником Борисом Грінченком і довгі дебати з ним про чистоту літературної мови й про українській правопис (1907-1909 рр.).

Нагадую, що Іванові Огієнку йшов тоді лише 25-тий рік. Зовсім молода людина, але вже як проявила себе! Проявила себе цілком сформованою, з виразно проявленою україноцентричною позицією.

Треба пам'ятати, що то були часи імперського російського режиму, де інородці мали більше прав, ніж українці, бо офіційно вони визначалися як «русские» чи «общеруссы».

Але імперія тріщала по швах, наближалось Свято Волі – 1917 рік.

19 березня (1 квітня за н. с.) 1917 р. у Києві – відбулася велика українська маніфестація «Свято Свободи» (як назвав її Іван Огієнко), яку організувала Центральна Рада.

І. Огієнко стає активним учасником процесу національного відродження: так, він у перших лавах маніфестантів названої маніфестації; першим починає читати в університеті (без дозволу ректора) курс історії української мови (ректор Цитович пише донос у Міністерстві освіти); у щойно заснованому Київському народному університеті (виник як альтернатива російському вищому закладу, які чинили спротив українізації) читає лекції уже як його професор; на святі відкриття Київського народного університету (5.10.1917 р.) читає свій публічний виклад «Українська культура».

У автобіографії про цей факт зазначає так:

«Генеральний Секретар Військових справ С. Петлюра через свого старшину А. Чернявського забирає цей виклад, друкує 100000 примірників і розкидає серед війська».

А ось інші дані його послужного списку: 10-12 серпня 1917 р. бере участь у роботі Всеукраїнського учительського з'їзду (читає на ньому доповідь «Рідна мова в школі»); бере участь у освітньому русі за створення українських кафедр в університетах; разом з архієпископом Олексієм Дородницею створює план діяльності Всеукраїнської Церковної Ради, веде з ним наради про дерусифікацію Української церкви.

Наведений фрагментарний перелік життєвих віх Івана Огієнка переконує у яскраво вираженій активній життєвій позиції Івана Огієнка, у його виразному українстві, а головне, причетності та ролі у формуванні і творенні української державності та української національної освіти.

Тому, зрозуміло, коли постало питання про заснування у Кам'янці за часів Гетьманату українського державного університету, без Івана Огієнка, моло-

дого, енергійного, здібного науковця і патріота, не можна було обійтися (він тоді виконував обов'язки секретаря Комісії для відкриття по містах України вищих шкіл як філій Київського народного університету; голова Комісії – професор Київського політехнічного інституту Михайло Ганицький, члени Ф. Сушицький, Ф. Швець та ін.)

22 березня (4 квітня за н. с.) 1918 р. київська комісія по заснуванню вищих шкіл приїжджає в Кам'янець для вивчення справи.

У переповненому міському театрі І. Огієнко читає виклад «Українська культура».

Про цю подію місцева освітня і громадська діячка, одна з ініціаторок відкриття університету у Кам'янці, згодом секретар університетської комісії Олімпіада Пашенко згадувала через багато років так:

«Усі слухали, зацаївши духа... Небувале свято в історії Кам'яниччини! Українські професори українською мовою перший раз на українській землі голосять слово про українську культуру, історію, націю... Що діялось у серцях тих старших, що довге життя своє чекали, не тратили надію на відродження рідного народу; тих молодих, недавно освідомлених, що ще боязко озиралися, щоб не нанесено знову з якогось боку замаху на національний здобуток; на всіх тих недавно російських урядовців, переважно походження українського, що привикли стулюватися під натиском, що «українського язика нет, не біло и біть не может»; на селян, що не уявляли собі, як то їх «мужицькою» мовою будуть говорити професори на теми високого значення; на польське панство, що з'їхалося з повіту, яке знало тільки місцевий сільський діалект і зо здивуванням почуло культурну, чисту, невимовної звукової краси українську літературну мову; на жидівську інтелігенцію, що була вихована в російській школі й не підозрювала навіть про існування культури української...»

Сиділось і слухалось в якомусь побожному скупленні, як симфонічної музики, не входячи навіть може і в зміст промови, а тільки вухом і серцем пожадливо п'ючи рідні звуки, радісні чуття... Це було величне, незабутнє Свято Кам'яниччини!».

У цій промові були сфокусовані основні тези чи концепти подальших Огієнкових філологічних та культурологічних досліджень: йшлося про давність української пісні, української культури і, головне, її багатовіковий період (а не з XIV ст., як згодом твердила радянська наука); наголошувалося на тернистому шляху їх розвитку, зокрема про більш як 300-річчя його підневільного становища в імперській московській часи; відзначалася велика естетична вартість української культури; усіх захоплював оптимізм молодого ученого, його віра в невмирущість українського народу і його культури.

Справді, пророче звучали його слова:

«Український народ – це той казковий велетень, що коли його рубали на двоє – то й сили ставало вдвоє, коли рубали його далі – то сила все росла та росла, все на ворогів з боєм йшла».

Куди тільки доля не закидала Івана Огієнка (20 листопада 1920 р. він покинув Кам'янець з вагітною дружиною і малими синами Анатолієм і Юрієм); чи в митарство у Львові та Варшаві; чи в Холмський період (1940-1944 рр.), коли він став очільником Української Православної Церкви в Польськiм Губернаторствi, – він повертався раз у раз у своїх дослідженнях до основних стрижневих положень своєї українознавчої концепції.

Іван Огієнко поєднував у собі талант науковця і пропагандиста рідного слова, рідної культури.

Його творчий доробок налічує до 2000 позицій і включає дослідження з різних галузей знань – релігійно-богословських, мовознавчих, літературознавчих, він же автор релігійних поезій та філософських містерій.

І, нарешті, справжнім, подвигом життя Івана Огієнка (тепер уже митрополита Іларіона – з 1944 р.) є його переклад Біблії, видрукований 1962 р. Його повний переклад вважається чи не найкращим. Йому властиві такі риси, як ясність, ритмічність речень, точка передачі змісту. Переклад був здійснений сучасною літературною мовою, переклад поетичний та науково-обґрунтований.

Для недільних українських шкіл в Канаді переклад Біблії слугував за підручник з рідної мови, таку ж роль виконували праці «Грамматика малої Лесі», «Рідна мова».

Над перекладом Біблії митрополит працював понад 40 років. Ще будучи Міністром Ісповідань, він застав у 1919 році в університеті Комісію по перекладу Святого Письма. Згодом підписав договір з Британським (Лондон) Біблійним Товариством.

Одержавши 12 червня 1962 року перші надіслані з Лондона видання Біблії Митрополит Іларіон писав:

«Сповнилися мрії мого життя – я переклав Біблію на українську мову, і тепер вона видана. У переклад цей я вклав усю душу, увесь розум і все своє серце.

...Я завжди свідомо дбав, щоб мова мого перекладу була ясна та жива, бо цим я оживляв і саму Біблію, а тим наближав її до читача».

Про різносторонність діяльності Івана Огієнка (більш знаного в західному світі як митрополит Іларіон) найкраще сказав його сучасник – отець Олександр Костюк:

Він вчив людину не одну,
Він цілу вчив Галичину,
Волинь, Підляшшя і Холмщину
Своїм журналом «Рідна мова»,
Щоб спільна в нас була розмова
І граматична теж основа.

Згадаєм маєм чим Владику!
Він спадщину лишив велику;
Бо – понад тисячу лиш творів
Народ наш, із усіх просторів,
Цілої нашої України –
Їх берегтиме як перлини.

Свідченням великого авторитету Івана Огієнка (митрополита Іларіона) було видання у річницю його упокоєння (у 1973 р.) «Жалобної книги в пам'ять митрополита Іларіона». Тут були зафіксовані співчуття з усіх куточків світу, де живуть українці, на адресу Української Православної Церкви в Канаді.

Гірко, але не було у цій книзі лише відгуку з того куточка світу, з тієї землі, яку він любив понад усе, за яку молився все життя («Молюсь за весь мій Рідний Край», – зізнавався він). Україна, однак, хоч і символічно, але була присутня на похороні Івана Огієнка: на його могилу було доставлено грудочку української землі, привезену туристами з України, і свічку з київського храму.

На щастя, відійшли, сподіваюся, навічно в минуле ті часи, коли у матеріковій Україні не лише ігнорували, а й зневажали Івана Огієнка, прищеплюючи

йому образливі ярлики та занісни його прізвище у список 14-ти осіб, яких заборонено згадувати в УРСР.

«У своїй хаті, своя правда й воля». Ім'я Огієнка для нас є взірцем істинного, дійового патріотизму та життєдайної діяльності.

Ми горді, що І. Огієнко присутній у нашому культурно-освітньому просторі.

Творча спадщина Івана Огієнка актуальна для сучасної України. Чого, прикладом варті його афоризми: «Бережімо все своє рідне»; «Мова – душа нації; не стане мови – не стане й народу»; «Служити народу – то служити Богу» та ін.

Сьогодні нам бракує таких величних постатей, які б консолідували націю, об'єднували навколо розв'язання проблем, які не сприяють утворенню української України. Приміром, українська мова, хоч і визнана державною, однак, не має повноцінного застосування у всіх сферах життя; раз у раз «стрясє» Україну розмова навіть вищих посадовців про запровадження двох державних мов; книгодрукування українських книг бажає бути кращим; «вмерло» українське кіно; українська преса малочисленна. Ряд можна продовжити...

Напевне, найбільшим сучасним болем для Івана Огієнка є поділ Української Церкви, адже смислом, мрією і справою усього його життя було створення в Україні єдиної помісної церкви.

Культура рідної мови, мовний етикет – ці назви завжди будуть актуальні. Їм і приділяв велику увагу І. Огієнко.

Не вводять, або мало вводять, в ужиток, у шкільну і вузівську практику його монографії «Рідна мова», «Наша літературна мова», «Історія української літературної мови», «Український наголос», «Український стилістичний словник» та багато інших.

Вкрай необхідно перевидавати на державному рівні ці названі праці Івана Огієнка, вони повинні стати настільними книгами в учителів-словесників і викладачів-філологів.

Правда, відомий огієнкознавець Микола Тимошик видає періодично праці Івана Огієнка своїм видавництвом «Наша культура і наука», але кількість їхнього тиражу явно недостатня.

Так, завдяки йому стали доступними студентам-філологам такі праці, як «Дохристиянські вірування українського народу», «Історія українського друкарства», «Наша літературна мова», праці Івана Огієнка про Шевченка, монографія «Слово о полку Ігоревім».

Він же автор першої великої монографії про Івана Огієнка – «Лишусь навіки з чужиною» [Іван Огієнко і українське національне відродження]. – К. ; Вінніпег, 2000 р.

Івана Огієнка справедливо називали Людиною праці й обов'язку. Він справді був таким!

Девізом його життя були слова:

Хай лютий ворог на Голгофу
Жене стократ за Україну,
Для неї я свою роботу
Аж до могили не покину.

Нам би усім, сушим, такого завзяття й діяльності!

Ми, кам'ячани, повинні гордитися, що в нашому місті жив і працював Іван Огієнко, що він є **фундатором і організатором, першим ректором першого вищого закладу на Поділлі – Кам'янець-Подільського державного українського університету.**

Ініційований передовою громадськістю Кам'янця – передусім Олімпіадою Пашенко, Костем Солохою і Віктором Приходьком та міською думою і губернським земством, – університет повстав завдяки підтримці українського уряду, Комісії по відкриттю вищих навчальних закладів, створених у Києві, але, безумовно, завдяки винятковим організаторським здібностям, авторитету й енергійності Івана Огієнка (молодого й завязтого – йому було лише 36 років).

Секретар університетської комісії, затвердженої Центральною Радою, Олімпіада Пашенко згодом констатувала:

«Тільки професорові Огієнкові Кам'янець-Подільський університет завдячує своє існування: не кажучи вже, що професор Огієнко всі свої сили, час і енергію присвятив цьому ділові, але цей син селянина, що дитиною в ходаках здобував свою власну освіту, що перейшов тяжкий шлях праці, починаючи від сільського народного вчителя – він умів присвятитися до самозабуття високій справі, пожертвувати для того не тільки собою, але й своєю родиною...»

Ми в Кам'янці чекали спокійно, а професору Огієнкові не день і не два прийшлося просиджувати над планами, кошторисами, докладами, не один раз прийшлося переступати пороги гетьмана Скоропадського, поки підписані були два декрети: один про утворення Державного Українського Університету в Кам'янці; а другий – про номінацію ректора Кам'янецького університету» (1936. – Кн. 5).

Кам'янець вшановує ім'я Івана Огієнка.

Так, його ім'ям ще на початку нашої відновленої незалежності у Кам'янці названа вулиця, на якій стоїть університет.

Довго тривала боротьба (аж 17 років) – і це в незалежній Україні! – за присвоєння імені Івана Огієнка нашому університету.

Справедливість восторжествувала! Його ім'я, ім'я фундатора і організатора, першого ректора, носить університет з 2008 року (перед тим – 2007 р. – до 125-річчя Івана Огієнка – був Указ Президента України про вшанування пам'яті Івана Огієнка).

2003 р. у рамках проведення Міжнародного конгресу істориків на фасаді головного корпусу університету встановлена меморіальна дошка з барельєфом митрополита Іларіона – бо саме таким його знає світ. Уже кілька років поспіль на всіх факультетах читається для студентів спецкурс «Іван Огієнко і Кам'янець-Подільський університет», ініційований діючим в університеті Центром огієнкознавства. Студенти-філологи виконують курсові і дипломні роботи з тематики «Огієнкознавство». Центр огієнкознавства підтримує контакт з канадськими інституціями – Колегією Св. Андрея і ІДВ у Вінніпезі. Завдяки їм Центр укомплектований – літературою – це праці як самого Івана Огієнка, так і діаспорні наукові видання. У перспективі таке співробітництво дасть плідні наслідки.

14 січня ми відзначатимемо 130-річчя Івана Огієнка. А загалом 2012-ий рік всуціль буде Огієнківським. Безумовно, остеронь не може залишатися університет.

Буде проведено ряд заходів, а саме:

- сприяння проведенню щорічної (тепер уже V-тої) Всеукраїнської міжконфесійної християнської науково-практичної конференції «Формування основ християнської моралі в процесі духовного відродження нації»;
- круглий стіл «Універсальність постаті Івана» за участю провідних науковців України» (квітень 2012 р.);

- буде видано черговий науковий збірник «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта» (ІХ-ий, він буде повністю присвячений 130-річчю Іванова Огієнка, *жовтень 2012 р.*);
- будуть проводитись Огієнківські читання силами студентів (*упродовж І-го півріччя 2012 р.*);
- виступи про Івана Огієнка на обласному радіо і телебаченні по лінії «Просвіти» (*березень-квітень 2012 р.*).

Зрозумілим буде питання, чи достатньо всього цього? І так, і ні... Радісно, що його ім'я є стимулом до діяльності і пошанування.

Сумно, що він, наш Іван Огієнко, почувається самотнім у Кам'янці – він ніби острівець минулої слави!

Йому було б, образно кажучи, значно веселіше у співтоваристві його колег, державників УНР – вулиць імені Симона Петлюри, Олімпіади Пашенко, Костя Солухи...

Давно озвучена була думка про встановлення у Кам'янці пам'ятників двом Великим Державникам – Симонові Петлюрі та Іванові Огієнкові.

Але-але...

Пізно ми прозираємо, на жаль!

Але, впевнена, буде світло в кінці тунелю! Вірмо в це!

Про життєву позицію Івана Огієнка, його одержимість Україною промовляє до нас його вірш «Любов» (1940 р.).

Я взяв своє серце малими руками
Й віддано поклав Україні до ніг,
І юна любов розцвілася між нами
І став я орати твердий переліг.
Й нікому вже більше не дав я любові,
Бо другого серця кохати не маю,
І вірним зостанусь, аж дошки соснові
Єдину любов мою спинять безкраю...

(за газ. «Студентський меридіан». Орган Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2012. – 6 лютого 2012 р. – №1718-1723. – С. 5-6).

Отримано: 10.02.2012 р.

В. А. Качкан, О. В. Качкан

Івано-Франківський національний медичний університет

«З ЖЕРТВ РОДИТЬСЯ ВИЩЕ ЖИТТЯ...» (Слово і Чин Івана Огієнка)

Іван Огієнко та митрополит Іларіон – ці величні імена являють нам одну, всесвітньовідому постать: поет і прозаїк, есеїст і мовознавець, поліглот і теоретик канонічного права, вчений-професор і перекладач Біблії та релігійної літератури, ієрарх Української автокефальної православної церкви, енциклопедист, носій і творець невисипущого національного духу, людина, на подив, широких уподобань і зацікавлень, що нелегко сприймаються як реальна можливість, зреалізована в одній іпостасі.